

dődött a tervgazdálkodás alapjainak lefektetése is. Kelet-Európában elsőként 1947-ben elindították az első ötéves tervet, ugyancsak ebben az évben elérték a háború előtti ipari termelési szintet.¹⁵

A bel- és gazdaságpolitika teljes állami ellenőrzés alá vonásával együtt megkezdődött az ország külpolitikai átorientálása is. Jugoszlávia és a Szovjetunió 1945. április 11-én barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt kötött, melyet további megállapodások követtek, a magyar–jugoszláv barátsági szerződést 1947. december 8-án írták alá Budapesten. Két évvel később – a szovjet külpolitikai utasításoknak megfelelően – a jugoszláv vezetés elutasította a Marshall-tervben való részvételt, minek következtében a jugoszláv–amerikai viszony folyamatosan romlott. Titókék célja az volt, hogy az állam határai essenek egybe az etnikai határokkal, így megvalósulna a „minden délszláv egy államban egyesítése” tétele, mely a 19. század közepe óta alapelveként volt jelen – főként – a szerb és horvát nemzeti gondolkodásban. Ezen elv miatt vált feszültté a viszony Ausztriával és Olaszországgal, előbbi országgal szemben Karintiában, utóbbival Triesztnél támasztottak területi követeléseket.¹⁶

A jugoszláv–szovjet ellentét

Habár mind a konfliktus résztvevői, mind a korábbi kutatások több okot is felsorolnak a két ország viszonya megromlásának tárgyalásakor, a konfliktust Tito és Sztálin érdekellentéte alapozta meg. Tito hegemoniára törekedett a Balkán-félszigeten, ezek a regionális hatalmi törekvések viszont Sztálin elképzelései szerint megengedhetetlenek voltak, ő ugyanis egységes (monolit), szovjetek dominálta szocialista tömböt akart kiépíteni. Ez irányú törekvéseire, hatalmi ambíciói mellett, az 1948. február 21-én lezajlott prágai kommunista hatalomátvétel, valamint az éleződő hidegháborús szembenállás is ösztönzőleg hatott.

1947. szeptember 22–27. között a lengyelországi üdülőhelyen, Szklarska Porębában tartott konferencián megalakult a Komintern¹⁷ utódjának tekinthető Kominform (Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája),¹⁸ melynek székhelyétől Belgrádot választották. Ezt a lépést egyfajta gesztusként – a Sztálin–Tito-szövetség szimbólumaként értékelhették a jugoszlávok, egy másik értelmezési lehetőség szerint Sztálin így akart szorosabb felügyeletet gyakorolni az önálló (a szovjet álláspontot nem mindig ismerő, a szovjetek véleményét nem minden esetben kikérő), több esetben „partizánakciót” folytató Jugoszláv Kommunista Párt (JKP) felett.¹⁹

A két fél közötti konfliktus az 1948. február 10-i moszkvai titkos tárgyalás után mélyült el. Sztálin erre a napra a szovjet fővárosba hívta a jugoszláv és a bolgár kommunista párt ve-

dolláros segítyt kaptak. UNRRA: *United Nations Relief and Rehabilitation Agency*, az Egyesült Nemzetek Segélyezési és Rehabilitációs Hivatala; 1943–1947 között működő, 44 ország által alapított adminisztratív szervezet, mely a II. világháború sújtotta nemzeteket segítette. Felügyelte a segélyszállítmányok elosztását, segítette a gazdaság talpra állítását, támogatta a háború során kitelepítetteket, menekülteket.

¹⁵ John R. Lampe: *Yugoslavia as History. Twice there was a country*. Cambridge, 2000. 235.

¹⁶ Vukman Péter: Sztálin és Tito titkos moszkvai találkozója (1948. február 10). *Documenta Historica* 64. JATEPress, Szeged, 2004. 8–9.

¹⁷ Kommunista Internacionálé, a kommunista pártok nemzetközi szervezete. 1919-ben alapították, I. kongresszusát Lenin szorgalmazására Moszkvában tartották. Sztálin 1943-ban, a szövetséges hatalmak világháborús együttműködésének részeként, hivatalosan is feloszlatta a szervezetet.

¹⁸ Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája, 1947–1956 között működő nemzetközi szervezet, a kelet-közép-európai kommunista pártokon kívül a francia és az olasz kommunista párt voltak a tagjai. A szovjet–jugoszláv szakítást követően székhelyét Bukarestbe helyezték át. 1956 áprilisában – a szovjet–jugoszláv viszony normalizálódása jegyében – feloszlatták.

¹⁹ Juhász: *Volt egyszer...* i. m. 124.

zetőit, a hivatalos kommunikáció szerint a köztük fennálló nézeteltérések rendezésére. A bolgár kommunisták a legmagasabb szinten képviseltették magukat, Tito azonban nem utazott el (talán megsejtette a találkozó valódi célját). Sztálin a bolgárokkal szemben fogalmazott meg éles kritikát, de valójában a JKP vezetését bírálta.²⁰ A tárgyaláson a szovjetek három témakört érintettek, a Balkán-föderáció (Jugoszlávia és Bulgária szorosabb együttműködését értve ez alatt), a Dimitrov által fejtegetett kelet–délkelet-európai föderációs tervek – melyről a szovjet vezetés állítólag csak a *Pravdából* értesült –, és az Albániába bevonuló jugoszláv csapatok kérdését.²¹

A Balkán-föderáció gondolata a 19. századból ered, melyet részben a „minden délszláv egy államban való egyesítése” alaptétel, részben a jugoszláv–bolgár viszonyt oly régóta mérgező macedónkérdés (s az ehhez szervesen kapcsolódó jugoszláv–bolgár területi viták) megoldásának szándéka hívott elő újra és újra. A jugoszláv és a bolgár vezetés is a föderáció megvalósítását szorgalmazta, a nézeteltérések a szövetség jellege körül összpontosultak. A jugoszlávok hetedik tagköztársaságként szerették volna államukhoz csatolni Bulgáriát (*policentrikus föderáció*), míg a bolgárok két szuverén állam egyesüléseként akarták megvalósítani (*duális föderáció*).²² Sztálin azzal vádolta a jugoszlávokat és a bolgárokat, hogy a véleménye kikérése nélkül hoznak döntéseket (Sztálin itt az 1947-es bledi jugoszláv–bolgár tárgyalásokra, valamint Dimitrov bukaresti beszédére utalt, melyben egy Lengyelországtól Görögorszáig terjedő konföderáció tervét tárta a nyilvánosság elé). Sztálin ellenezte a föderációs terveket; azokat mindig óvatosan, kizárólag saját hatalmi érdekeinek megfelelő mértékben támogatta. A jugoszláv–bolgár terveket azért sem nézte jó szemmel, mert Görögország a brit (nyugati) érdekszféra része volt, közvetlenül a második világháború után pedig nem kockáztatott meg háborút a nyugati hatalmakkal. Újabb ellenérvként szolgálhatott Sztálin számára, hogy a kelet-európai föderáció megvalósulásával erős hatalmi ellenpólus jött volna létre, mellyel szemben a Szovjetunió – a fennálló viszonyokhoz képest – nehezebben érvényesíthette volna az akaratát. A tárgyalásokon azonban (véltetően a nyomásgyakorlás részeként) felvetette a jugoszláv–bolgár, magyar–román és a csehszlovák–lengyel föderációk megalkotásának szükségességét.²³

Az ülésen – a balkáni föderációs tervek mellett – Sztálin és Molotov erősen bírálta, hogy a jugoszláv haderő egy része Albániában állomásozik. A jugoszlávok részéről ez a lépés egyrészt a görög kommunista partizánok hatalomra segítését szolgálta,²⁴ másrészt jelezte, Albánia jugoszláv érdekszféra – korábban Sztálin Đilast biztosította arról, hogy a Szovjetunió-nak Albániában nincsenek érdekei, így a terület részét képezheti a jugoszláv befolyási övezetnek.²⁵ 1948-ban már másképp fogalmazott az albánkérdésben: előbb a jugoszláv–bolgár föderációnak kell megvalósulnia, csak azt követően csatlakozzon Albánia (önszántából) Jugosz-

²⁰ A megbeszélés körülményeit részletesen tárgyalja: Milovan Đilas: *Találkozások Sztálinnal*. Magvető Kiadó, Budapest, 1989. és Edvard Kardelj: *Visszaemlékezések*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1981. A bolgárok felé intézett kritikus szavak valódi címzettje Tito (és a JKP vezetése) volt. Đilas kiválóan szemlélteti a helyzetet az alábbi közmonddal: „A lányomnak mondom, hogy a menyem is értse.” Đilas: *Találkozások...* i. m. 161.

²¹ Vukman: *Sztálin és Tito...* i. m. 13–16.

²² Sajti: *Tito*. i. m. 279–281. A balkáni föderációs és együttműködési tervekről további adalékokkal szolgál: Hornyák Árpád: A Balkán-összefogás gondolatának történeti fejlődése a 20. század első felében. In: *Találkozások – ütközések. Fejezetek a 20. századi magyar–szerb kapcsolatok történetéből*. Bocz, Pécs, 2010. 141–161. és Barbara Jelavich: *A Balkán története I. 18. és 19. század*. Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 293–296.

²³ Vukman: *Sztálin és Tito...* i. m. 14.

²⁴ Titót az eszmei közösség mellett egyéb tényezők is motiválták a görög kommunista partizánok megsegítésében, a jugoszláv vezető ugyanis abban reménykedett, hogy a segítségnyújtásért cserébe a görögök hajlandók lemondani Égei-Macedóniáról, s azt Titóék Jugoszláviához (a Macedón tagköztársasághoz) csatolhatják.

²⁵ Megjegyzendő, Đilas már ekkor kételyeket fogalmazott meg Sztálinnak Albánia kérdésében tanúsított őszinteségét illetően. Đilas: *Találkozások...* i. m. 131–134.

laviához.²⁶

A moszkvai tárgyalást követően – 1948. március 20. és május 22. között – három levélváltás is történt a jugoszláv és a szovjet (párt)vezetés között.²⁷ A levélváltás kiváltó okát az jelentette, hogy a szovjet civil és katonai tanácsadókat még március 18–19-én visszahívták Jugoszláviából. A Szovjetunió politikai, katonai és gazdasági nyomással akarta rávenni Jugoszláviát arra, hogy vesse alá magát a szovjetek akaratának, de Tito ellenállt a nyomásnak. A konfliktus elmélyülését a JKP szigorú bírálata mellett, annak Kominformból történő kizárása idézte elő (erre Bukarestben került sor az 1948. június 20–22. között tartott ülés alkalmával, s – szándékosan június 28-án hozták nyilvánosságra.²⁸). Sztálin valódi problémája a jugoszláv vezetés vele szembeni ellenálló képessége volt, az exkommunikáció eszközét felhasználva próbálta politikája felülvizsgálatára késztetni a JKP-t. Válaszolva a határozatban megfogalmazott vádakra, Tito összehívta a JKP V. kongresszusát – 1948. július 21–28. között ülésezett –, ahol tisztázni szerették volna magukat az őket ért vádak alól. Az elfogadott pártprogram a szocializmus építésének szovjet útját követte. Ugyanakkor Tito utasítására – feltehetően koholt vádak alapján – letartóztatták Andrija Hebrang iparügyi minisztert (akivel Titónak korábban is volt személyes ellentéte) és Sreten Žujović pénzügyminisztert, ők ugyanis szovjethű vonalat képviseltek a JKP-n belül.²⁹

A szovjet–jugoszláv konfliktus idején mindkét oldalon, egészen a második világháború idejére visszanyúló, számos, valós vagy vélt sérelem fogalmazódott meg. Titóék nehezményezték, hogy a Szovjetunió nem nyújtott segítséget a jugoszláv partizánoknak a német megszállók elleni harcuk kezdetén. Sérelmezték továbbá, hogy a tudtuk nélkül született megállapodás a Balkán szovjet, illetve brit érdekszférákra osztásáról, s az azokon belüli befolyás mértékéről.³⁰ További konfliktusforrást jelentett a jugoszláv területekre benyomuló Vörös Hadsegereg civil lakossággal szembeni viselkedése is (nőkkel szembeni erőszaktevés, fosztogatás stb.),³¹ de a jugoszlávok részéről az is panaszra adhatott okot, hogy a Jugoszláviában tevékenykedő szovjet katonai és gazdasági tanácsadók gyakran szovjet pártutasításokat közvetítettek a jugoszlávok felé, alá-fölérendeltségi viszonyt kialakítva ezzel. A szovjet–jugoszláv vegyesvállalatokkal kapcsolatban is a két fél egyenlőtlensége – alárendelt státuszuk – volt a jugoszláv sérelmek forrása.³²

A szovjet egyetemeken, katonai akadémiákon tanuló diákokat rendszeresen felkeresték a szovjet Belügyi Népbiztonság (NKVD)³³ munkatársai, azzal a céllal, hogy beszervezve őket

²⁶ Vukman: *Sztálin és Tito...* i. m. 15.

²⁷ A levelek magyarul is olvashatók: *A Jugoszláv Kommunista Szövetség a nemzetközi munkásmozgalomban 1948 és 1968 között*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1968. 201–215. és 217–245.

²⁸ A határozat szövege elérhető: *A Jugoszláv Kommunista Párt hibás politikájáról. Közlemény a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának értekezletéről*. Szikra, Budapest, 1948. A határozat nyilvánosságra hozatalának időpontjához: 1389. június 28-án Rigómezőn (Kosovo polje) a szerb haderő vereséget szenvedett a török csapatoktól, mely a középkori szerb állam bukását vonta maga után. Ez a dátum – Szent Vituś napja, Vidovdan – főleg a 19. századi nemzeti ébresztők munkájának következtében a szerb nemzeti gondolkodás egyik sarokkövét képezi. Ide kapcsolódik a Ferenc Ferdinánd Habsburg főherceg elleni sarajevói merénylet (1914. június 28.), valamint a királyi Jugoszlávia idején, 1921. június 28-án kiadott alkotmány időpontja is.

²⁹ Sztálin terve az volt, hogy Žujovićot helyezi a JKP főtitkári posztjára, Hebrang pedig miniszterelnöki pozíciót tölt majd be. Juhász: *Volt egyszer...* i. m. 128.

³⁰ Sztálin és Churchill 1944. október 9-én, Moszkvában titkos megállapodást kötöttek, melyben – érdekeltségeiket egymás felé tisztázandó – százalékos arányban befolyási övezetekre osztották a Balkánt. Magyarország (!) és Jugoszlávia esetében 50:50 – előbbinél később 80:20, utóbbinál 60:40, a szovjetek javára módosítva – Romániában 90:10, Bulgáriában 75:25, majd utóbbit – szintén a szovjetek javára – 80:20-ra módosítva, Görögország esetében 90:10 százalékból – a britek javára – állapították meg befolyásuk mértékét.

³¹ Barbara Jelavich: *A Balkán története II.. 20. század*. Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 283.; Dilas: *Találkozások...* i. m. 81–82. és 103.

³² Lampe: *Yugoslavia as History...* i. m. 242.

³³ Belügyi Népbiztonság (NKVD – Народный комиссариат внутренних дел – *Narodnyij komisszariat vnutrennyih*

titkos jugoszláv (katonai, belbiztonsági, pártügyi) adatokat szolgáltatassanak a szovjet hírszerzésnek.³⁴

Titóék többször is hangoztatták, Jugoszláviát önerőből szabadították fel, s a kelet-közép-európai – majdan a szovjet rendbe integrálódó – országok tekintetében egyedülálló helyzetükből fakadóan vitatták a szovjet csapatok országukban történő állomásozásának jogalapját, és ez vezérelte őket, mikor forradalmuk egyediségéről beszéltek. Mint mondták, a társadalmi forradalom esetükben összekapcsolódott a felszabadító harcokkal.³⁵

Sztálin utasítására szabályos eretneküldözés kezdődött, az úgynevezett titóista perek – lásd később – (valamint az ott elhangzó, Titót rágalmazó kijelentések)³⁶ és a különböző fórumokon kifejtett Jugoszlávia-ellenes propaganda-hadjárat szintén a nyomásgyakorlás eszközei voltak. A JKP nemzetközi lejáratására irányuló törekvések egyik csúcspontja az 1949. november 15–16-án – hivatalosan Budapesten, valójában Galyatetőn – tartott harmadik Kominform-ülés volt.³⁷ Az itt elfogadott határozat szerint – a korábban „csak” elhajlónak minősített Jugoszláviában teljessé vált az árulás: az országban fasiszta rendszer épült ki, a pártvezetés nyugati imperialista érdekeket szolgál, melynek szerves részét képezi a népi demokráciákban kifejlesztett kémtevékenység és államellenes összeesküvések szítása. A pártközi szembenállást államközi konfliktussá szélesítették, minek következtében a kelet-közép-európai népi demokráciák felbontották a Jugoszláviával kötött barátsági, kölcsönös segítségnyújtási és gazdasági szerződéseket.³⁸

A Jugoszlávia-ellenes hisztéria részét képezték az úgynevezett „titóista perek”. Magyarországon Rajk László, Bulgáriában Trajco Kosztov, Albániában Koçi Dzdodze lett a kirakatperek áldozata.³⁹ A Szovjetunió számolt a Jugoszlávia elleni katonai intervenció lehetőségével is, melyre végül nem került sor.⁴⁰ A szovjetek részéről a konfliktus során alkalmazott politikai presszió részét képezte a barátsági, kölcsönös segítségnyújtási és háború utáni együttműködésről szóló, 1945. április 11-én Moszkvában kötött szerződés felmondása 1949. szeptember

gyel). 1934 és 1946 között működött, a Szovjetunió államigazgatása belügyi ágának legfontosabb szerve volt. Elődje az 1922-től létező OGPU (Объединённое государственное политическое управление – *Obejinyjonnnoje gosudarstvennoje politiceszkoe upravlenije* – Egyesített Állami Politikai Igazgatóság) volt. A hírszerzés, kémelhárítás mellett a tűzoltóság, a közlekedérendészet, a bünyügyi rendőrség, a határőrség és a levéltárak igazgatása is feladatkörébe tartozott. A Gulag és az Állambiztonsági Főigazgatóság (GUGB) egy-egy részlegét képezték. Fennállása során a pártállami megfélemlítés, terror eszköze volt. Hírhedt a politikai gyilkosságok, az ellenzékiek minősített személyek elleni durva fellépés és kegyetlen kihallgatási módszerei tették. Utódszervezete az 1946-ban létrehozott Belügyminisztérium (MVD – Министерство внутренних дел – *Minisztersztva vnutrennyih gyel*) lett.

³⁴ Rusinow: *The Yugoslav experiment...* i. m. 24–26.

³⁵ Vukman Péter: *Moszkvától Londonig. Nagy-Britannia és Jugoszlávia a szovjet–jugoszláv konfliktus idején (1948–1953)*. Szeged, 2011. 43.

³⁶ A helyzet szemléltetésére nem túlzás a következő kijelentés: „Tito ült a vádlottak padján.”

³⁷ Az ülésen készült határozat szövege magyarul is olvasható: *A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának határozatai*. Szikra, Budapest, 1950.

³⁸ *A titói rendszer megszilárdulása...* i. m. 14.

³⁹ A perek jellemző vonása, hogy a pártvezetők legfőbb riválisai lettek a fővádlottak. A koncepció perekéről lásd: Fejtő Ferenc: *A népi demokráciák története I–II. kötet*. Magvető Kiadó–Magyar Füzetek, Budapest–Párizs, 1991. 195–214.; Hódos György: *Tettesek és áldozatok. Koncepciók perek Magyarországon és Közép-Kelet-Európában*. Noran Kiadó, Budapest, 2005.; Zinner Tibor: *XX. századi politikai perek. A magyarországi eljárások vázlata 1944/45–1992*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1999. és uő.: „A nagy politikai affér”. *A Rajk–Brankov-ügy*. Saxum Kiadó, Budapest, 2013.

⁴⁰ Okváth Imre: *Bástya a béke frontján. Magyar haderő és katonapolitika 1945–1956*. Aquila Könyvkiadó, Budapest, 1998. 139–141., 144–145.; Juhász: *Volt egyszer...* i. m. 130. A katonai intervenció problematikájához kapcsolódik a Szovjetunió 1949. augusztus 18-i jegyzéke is, mely a királyi Jugoszláviába emigrált – 1948-ra közel 20 000 főt számolól – fegyverárda emigráció (illetve leszármazottaik) ügyében járt el. Tito többször kísérletet tett Szovjetunióba történő repatriálásukra, azonban Sztálin mindannyiszor elvetette ezt a lehetőséget. A szovjet–jugoszláv szembenállás idején Sztálin a Jugoszláviában élő szovjet állampolgárok sanyarú helyzetének emlegetésével a Tito-ellenes rágalom-hadjárat-sorozat újabb fejezetét nyitotta meg. A jegyzékről és következményeiről lásd: Vukman: *Moszkvától Londonig...* i. m. 142–159.

28-án (aminek előzménye a Rajk-per lefolytatása volt 1949. szeptember 16–24. között). A szovjet fél a Rajk-per vádiratának „tényeire” hivatkozva érezte magát felmentve a szerződésben foglalt, rá vonatkozó kötelezettségek teljesítése alól.⁴¹

Titót és a JKP vezetőségét azonban a nyomásgyakorlás válogatott eszközeit alkalmazva sem sikerült megtörni, sőt a konfliktus első négy évében a JKP taglétszáma jelentősen megnőtt, ami jelezte a párt széles körű társadalmi támogatottságát. Mindez azonban nem jelentette azt, hogy ne léptek volna fel keményen a megbízhatatlannak (szovjetpártinak) tartott személyekkel szemben. Átvilágították a társadalmat, sokakat kizártak a pártból, vagy nem hosszabították meg párttagságukat. A legtöbb politikai foglyot Goli otok és Sveti Grgur szigetekre – börtön és kényszermunkatábor működött mindkét helyen – szállították. Ivo Banac horvát történész szerint (Radovan Radonjić kimutatásait felhasználva) 55 663 esetben indult vizsgálat „kominformizmus” vádjával, ebből 16 288 személyt tartóztatottak le és ítélték el.⁴²

A Szovjetunió és csatlós államai által Tito és Jugoszlávia lejáratására kifejtett propaganda-hadjárat, a gazdasági és politikai presszió, valamint a jugoszláv vezetés felismerése, miszerint a Szovjetunióval való kibékülés nem lehetséges Jugoszlávia szuverenitásának sérülése nélkül, új utak keresésére ösztönözték a JKP vezetőségét.⁴³

Jugoszlávia külön útja – az „önigazgató szocializmus”

Az eszkzalálódó szovjet–jugoszláv szembenállás, az éleződő gazdasági blokádnak, valamint a Szovjetunió és a csatlós államok által kifejtett propaganda-hadjárat miatt Titóék – kül- és belpolitikai viszonylatban egyaránt – revízió alá vették az addig általuk is követett utat, a szocializmus sztálinista értelmezését. Hosszú ideológiai viták sorozata nyomán alakult ki a szocializmus jugoszláv interpretációja, az *önigazgatású szocializmus*. A munkás-önigazgatás elméleti megalapozói Milovan Đilas és Edvard Kardelj voltak. A marxi-lenini tanokat felelevenítve alkották meg eszmerendszerüket, jelezve, ők a szocializmus építésének helyes útját járók, Sztálin viszont letért erről az útról, alapvetően hibás politikát folytat.

Az önigazgató rendszer kiépítését 1949–1953 között hajtották végre. A decentralizáció jegyében növelték a helyi tanácsok (népbizottságok) mozgásterét, valamint – előre kijelölt vállalatokban – munkástanácsokat hoztak létre, melyek reális termelési célokat fogalmaztak meg a korábbi tervutasításos rendszerrel szemben, a munkások beleszólhattak a vállalat irányításába, alakíthatták annak irányelveit (ami sok visszaélésre is lehetőséget adott). Tito ezt az állam elhalása – melynek szükségsszerű bekövetkeztével megvalósul a kommunizmus a marxi tétel szerint – első fázisának tartotta, melyet majd a közigazgatás decentralizálásának kell követnie. Utóbbit azonban hosszú folyamatnak szánta.⁴⁴ A párt (melyet Jugoszláv Kommunista Szövetségre neveztek át) szerepét látszólag visszább vonták az új pártfeladat meghirdetésével, miszerint ideológiai-politikai vezető, nevelő munkát kell ellátnia a korábbi államvezetési-operatív munka helyett.⁴⁵

Az önigazgatásra és nemzeti függetlenségre épülő szocializmus meghirdetése megerősítette a társadalmi bizalmat a JKP iránt, minek következtében átvészelték a népi demokráciák felől érkező nyomást, s ezáltal Jugoszlávia megőrizhette függetlenségét. Az önigazgatás vonzó jövőképet tárt a társadalom elé, a nemzeti sajátosságok figyelembe vétele alapján meghatá-

⁴¹ A szerződést felmondó iratot lásd: Vukman Péter: A szovjet–jugoszláv konfliktus története a források tükrében (1948. február – 1949. november). *Documenta Historica* 70. JATEPress, Szeged, 2005, 31–32.

⁴² Ivo Banac: *Sa Staljinom protiv Tita; Informbirovski rascjepi u jugoslavenskom komunističkom pokretu*. Globus, Zagreb, 1990. 148–149. (főként a 2-es és a 3-as számú táblázat)

⁴³ Juhász: *Volt egyszer...* i. m. 131–133.

⁴⁴ Uo. 133–134.

⁴⁵ Uo. 135.